

П РОБЛЕМИ **С** УЧАСНОГО **П** ІДРУЧНИКА

**МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ «ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ПІДРУЧНИКА»**

ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ

НАУКОВО-МЕТОДИЧНА УСТАНОВА
«НАЦІОНАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ ОСВІТИ»
МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ РЕСПУБЛІКИ БІЛОРУСЬ

ДЕРЖАВНА УСТАНОВА ОСВІТИ
«АКАДЕМІЯ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ»
(РЕСПУБЛІКА БІЛОРУСЬ)

ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК РЕСПУБЛІКИ МОЛДОВА

Мінськ–Київ
Педагогічна думка
2018

УДК 371.671.(082)

Всеукраїнська науково-практична конференція
проводилася відповідно до плану роботи Інституту педагогіки
Національної академії педагогічних наук України

**Рекомендовано до друкувченою радою
Інституту педагогіки НАПН України
Протокол № 8 від 23 квітня 2018 р.**

Редакційна колегія:

О. М. Топузов, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України — голова ред. кол.;

М. В. Головко, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, доцент — заст. голови ред. кол.;

Т. М. Засєкіна, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник — заст. голови ред. кол.;

Н. М. Бібік, доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України;

М. І. Бурда, доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України;

В. І. Кизенко, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник

Проблеми сучасного підручника: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 18–19 травня 2018 р., м. Мінськ. — К.: Педагогічна думка, 2018. — 112 с.

Збірник містить матеріали виступів учасників Міжнародної науково-практичної конференції, присвячені висвітленню актуальних питань теорії підручникотворення, особливостям створення сучасних засобів навчання.

*Матеріали подано в авторській редакції,
за достовірність фактів, цитат, посилань на літературні джерела
та вживання власних імен відповідають автори публікацій*

ЗМІСТ

Буднік А. О.

Вивчення дискурсу і тексту у межах дисципліни
«Лінгвістичний аналіз художнього тексту»:
аналіз методичного забезпечення 6

Василюк Н. І.

Задачі фінансового змісту в підручниках з математики..... 9

Васильєва Д. В.

Современный учебник математики —
модель організації навчального процесу 14

Галаєвська Л. В.

Підручник у системі компетентнісного навчання
української мови..... 18

Глушко О. З.

Виховний зміст підручників шкіл української діаспори в США 23

Гончарова Н. О.

Сучасний підручник з економіки: компетентнісний підхід..... 26

Гораш К. В.

Перспективні напрями розвитку підручникотворення
в Україні: прогностичний аспект 29

Данілавичюте Е. А.

Психолінгвістична стратегія створення підручника
для дітей з важкими порушеннями мовлення..... 33

Джурило А. П.

Сучасна концепція підручника з іноземної мови 36

Добрянська О. М.

Реалізація компетентнісного підходу в сучасних підручниках —
створення нового освітнього середовища 39

Копосов П. Г.

Проблема адаптації змісту підручника
до вікових особливостей учнів
зкладів загальної середньої освіти..... 43

Кузьменко А. Ю.

Дидактика в педагогическом творчестве
С.Х.Чавдарова 48

Ладоня К. Ю.

Неологізми в підручнику української мови 50

Локшина О. І.

Тенденції розвитку підручникотворення у зарубіжжі 54

Маріуц І. О.

Експертиза шкільного підручника з іноземної мови:
міжнародний досвід 56

Першукова О. А.

Особенности создания учебных материалов
для работы по технологии CLIL..... 58

Петрук О. М.

Підручники української мови для початкових класів шкіл
з навчанням мовами національних меншин:
сучасний стан і тенденції розвитку 63

Рудик Л. В.

Сучасний підручник української мови як засіб
формування комунікативної компетентності 67

Сокаль М. А.

Підручник української мови як засіб впровадження
лінгвокультурологічної інформації 71

Телетова С. Г.

Преимущества и недостатки априорной экспертизы
школьного учебника 73

Тригуб І. А.

Методические аспекты контекстного изучения
украинской литературы
в современных школьных учебниках 78

Трубачева С. Е., Барановська О. В.

Компетентнісно орієнтовані педагогічні технології в структурі
шкільного підручника..... 81

Удовиченко І. В.

Реалізація компетентнісного підходу
в підручниках з географії
для закладів загальної середньої освіти 86

Удовиченко Л. М.

Авторська концепція підручників із зарубіжної літератури
для старшої школи 89

Часнікова О. В.

Підручник економіки як засіб розвитку
підприємницької компетентності учнів..... 93

Шелестова Л. В.

Навчальне видання «вчимося читати» як засіб
організації діяльності дошкільників..... 96

Шпарик О. М.

Підходи до формування шкільного підручника
в сучасному Китаї..... 101

Фариба І. А.

Принципи розвивального навчання
й методи реалізації їх засобами підручника
української мови..... 103

Яценко Т. О.

Підручник української літератури як ефективний засіб розвитку
культурної компетентності учнів 10 класу..... 107

таким чином, щоби допомогти учням реалізувати свої індивідуальні якості, сприяючи переорієнтації їхнього репродуктивного мислення на творче індивідуальне конструювання — завдання сучасної школи [3], оснащеної відповідним навчально-методичним забезпеченням.

З огляду на це, перспективами подальших розвідок у цьому напрямі є, зокрема, оформлення банку запитань компетентнісного спрямування з географії (за всіма змістовими лініями) для учнів старших класів профільної школи.

Список літератури

6. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти // Географія та основи економіки в школі. — 2004. — № 2. — С. 2–7.
7. Життєва компетентність особистості / За ред. Л. В. Сохань та ін. — К.: Знання, 2011. — 520 с.
8. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні — інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати [Текст]. / В. Г. Кремень — К. : Грамота, 2005. — 448 с.
9. Назарова Т. С. Стратегія розвитку учебной книги / Т. С. Назарова, Ю. П. Господарик // Педагогика. — 2005. — № 3. — С. 10–19.

Удовиченко Л. М.,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри української літератури і компаративістики
Інституту філології
Київського університету імені Бориса Грінченка

АВТОРСЬКА КОНЦЕПЦІЯ ПІДРУЧНИКІВ ІЗ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДЛЯ СТАРШОЇ ШКОЛИ

Переосмислення ролі та значення літературної освіти у житті молодого покоління, перегляд засад читацької діяльності учнів старшої школи, вироблення нових підходів до вибору змісту навчання та пошук ефективних шляхів досягнення його очікуваних результатів спонукають розробляти та апробувати нові концепції навчальної літератури.

У сучасному інформаційному світі, коли практично кожен учасник освітнього процесу має вільний доступ до різних інформаційних джерел, переглядаються традиційні функції підручників: розкривати основний зміст навчання та організувати самостійну роботу учнів [1]. Основне

завдання навчальних книг із зарубіжної літератури для старшої школи на сучасному етапі — не стільки пояснювати художній текст, ілюструвати й демонструвати його естетичні переваги, скільки захоплювати учнів творами мистецтва слова, робити читання особистісною потребою, спонукати до усвідомленої інтерпретації творів мистецтва слова та осмисленої рецепції найяскравіших здобутків світової культури, залучати до обговорення, критичного аналізу, співпраці й творчого переосмислення. Сучасний підручник все більше розуміється як дидактична система, покликана забезпечувати розвиток ключових компетенцій учнів-читачів, збагачувати їх життєвий і чуттєвий досвід, розвивати емоційний інтелект, формувати психологічну готовність до навчання упродовж життя [3]. Стимулювання власного пошуку, організація діалогу з текстом, мотивування до власної оцінки тощо зможуть стати для учнів не лише міцною основою літературних знань, а й потужним поштовхом у виробленні власної картини світу, особистісної позиції у навчанні й житті.

Важливим критерієм для визначення якості підручника із зарубіжної літератури для старшої школи є його концепція, згідно з якою розкривається зміст, зберігається наступність у навчанні й розвитку життєво важливих компетенцій, пропонуються ефективні методи й форми роботи та реалізується методика розвитку читацької діяльності [2, с. 36]. Тому сьогодні вельми важливо теоретично обґрунтувати концептуальні основи підручника для Нової української школи.

Авторську концепцію підручника із зарубіжної літератури для старшої школи розроблено й реалізовано у рукописі навчальної книги для 10-го класу «Зарубіжна література: підруч. Для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Н. М. Кадоб'янська, Л. М. Удовиченко. — Видавничий дім «Освіта», 2018 (у співавторстві), якій рекомендовано надати гриф Міністерства освіти й науки України (квітень, 2018 р.).

Основні принципи цієї концепції такі:

- цілісності: зміст і структурування навчальної книги має забезпечувати внутрішньопредметну інтеграцію знань про мистецтво слова зарубіжних країн для формування цілісної картини світу; методи та форми навчання — послідовну читацьку діяльність, систематизацію, творче застосування умінь, навичок та способів дій;
- наступності між розділами та підрозділами підручника завдяки контекстуальній характеристиці художніх творів (історичний, культуроло-

гічний, національний, загальнолюдський контексти) та ефективного методичного апарату, який забезпечуватиме особистісне критичне сприйняття та творче застосування здобутих знань, умінь та способів дій;

- герменевтичності, який сприятиме розширенню та поглибленню знань учнів про особливості мистецтва слова, засоби зображення, закономірності розвитку художньої літератури різних країн світу;

- науковості, що забезпечуватиме як опанування наукових положень, так і розвиток читацької діяльності старшокласників з різним рівнем навчальних досягнень. При цьому справедливою є думка Я. Коменського, який стверджував, що до вивчення у шкільному курсі слід вводити «виклад уже відомого нам, людям; перелік того, чого ми поки не знаємо; речі нововідкриті; речі, що вивчаються». Особливо це стосується зарубіжної літератури, твори якої характеризуються множинністю читацьких інтерпретацій, по-різному прочитуються та оцінюються не лише представниками різних поколінь, а й читачами однієї вікової групи.

Авторська концепція підручника ґрунтується на засадах педагогічної антропології, що сприятиме розумінню учнями ролі й значення читання в особистому зростанні, осмисленні власного внутрішнього світу й себе в навколишньому середовищі через художні тексти.

Структурування навчального матеріалу у підручнику забезпечуватиме створення у свідомості учнів цілісного уявлення про твори мистецтва слова зарубіжної й української літератури та розвиток читацької компетенції.

Навчальні тексти розбито на завершені інформаційні блоки: розділи й підрозділи, пункти та підпункти. Обсяг блоків невеликий, вони належно ілюстровані. Чисельні схеми й таблиці достатньо систематизують та унаочнюють інформацію. Робота з ними не викликатиме труднощів у юнаків і юнок. А творчий підхід учителів до послідовності опрацювання інформаційних блоків дозволить реалізовувати власну методику вивчення художніх творів.

Наскрізна ідея підручника — прислів'я часів Стародавнього Риму «**Vox audita perit littera scripta manet**» (**Озвучене голосом щезає, написана літера залишається**) — об'єднує навчальний матеріал. Упродовж навчання учні зможуть оцінити універсальність цього твердження, подискутувати про завжди актуальний сенс творів класичного мистецтва слова, підтвердити справедливість прислів'я своїми розмірковуваннями або заперечити власними аргументами. Такі завдання дозволяють уникати дидактизму,

підкреслюють, що у підручнику подано загальноприйнятту думку про літературні періоди й художні твори, але читач має право на власну позицію, яка, проте, потребує аргументації та пояснення.

Для ефективного формування в учнів знань, умінь і способів дій у підручнику використовується принцип «потрійного акцентування»:

- на початку розділу формулюється, про що дізнаються учні, опрацювавши розділ підручника (мотивація навчальної діяльності, актуалізація читацького досвіду, створення емоційного фону, формування психологічної готовності, визначення навчальних цілей);
- наприкінці розділу, в рубриці «Завантаж інформацію», запропоновано короткі висновки для узагальнення та систематизації навчальних досягнень (повторення основної інформації, фіксування основних положень у зручній формі, вибір найкращого формулювання);
- остання рубрика кожного розділу «Ключові поняття теми» дозволяє перевірити, чи відповідають результати навчання сформульованим завданням, чи виправдалися очікування учнів, чи на всі питання можна було отримати відповідь.

Активізувати мисленнєву діяльність учнів покликані завдання: звірити сформульовані цілі та отримані результати, доповнити подану інформацію важливими коментарями, запропонувати питання для обговорення на підсумкових уроках тощо.

Вивчення теоретичного та художнього матеріалу у підручнику завершують рубрики «Оцінки й обговорення», «Завдання для співпраці», «Завдання для геймера», які забезпечать дискусію, сприятимуть розширенню та поглибленню знань, спонукатимуть до аналітичної, критичної та творчої роботи, розвиватимуть вміння співпрацювати з іншими.

У підручнику продумано взаємозв'язок змістового та процесуально-діяльнісного складників навчання для формування читацької компетенції. Кожний інформаційний (теоретичний матеріал) та художній (тексти художніх творів) блоки супроводжуються дидактичними матеріалами, покликаними допомогти учням засвоювати знання, оперувати ними в різних навчальних ситуаціях, встановлювати міжпредметні та внутрішньопредметні зв'язки, включати засвоєне у широку систему уявлень про художній світ та його роль у розвитку особистості.

Авторська концепція підручників із зарубіжної літератури для старшої школи забезпечує:

- формування кваліфікованого читача;
- реалізацію змістових ліній літературного компонента державного стандарту: емоційно-ціннісної, літературознавчої, загальнокультурної, компаративної;
- адаптацію літературної освіти до інтересів і потреб сучасних учнів старшої школи (інноваційні форми навчання, різноманітні способи діяльності та різноманітні питання й завдання);
- створення ефективних умов для навчання за критеріями: «знає та розуміє», «уміє та застосовує», «інтерпретує й аналізує», «виявляє ставлення й оцінює», «творчо осмислює та переосмислює», «застосовує» тощо;
- розвиток читацької культури учнів.

Список літератури

1. Бандура О. М. Шкільний підручник з української літератури / О. М. Бандура. — Київ: Пед. думка, 2001. — 76 с.
2. Пасічник Є. А. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах: Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти. / Є. А. Пасічник. — К.: Ленвіт, 2000. — 384 с.
3. Фасоля А. М. Підручник української літератури в системі особистісно зорієнтованого навчання / Анатолій Фасоля [Електронний ресурс]. — Режим доступу: ozonlit.org. — Назва з екрану.

Часнікова О. В.,

кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник відділу географії та економіки
Інституту педагогіки НАПН України

ПІДРУЧНИК ЕКОНОМІКИ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ

Сьогодні досить розповсюдженою є думка, що необхідність виховання підприємливої молоді — не лише засада економічного розвитку, а й умова виживання України як держави. Мабуть тому, у переліку ключових компетентностей випускника Нової української школи названо й підприємницьку.

За Державним стандартом базової й повної загальної середньої освіти підприємницька компетентність є також однією з ключових. Вона перед-